

FINANCOVANIE NEZISKOVÉHO SEKTORA NA SLOVENSKU časť projektu S.P.A.C.E. „Poznávanie tretieho sektora na Slovensku“

Úvod

Neziskové organizácie sa, tak ako akýkoľvek iný subjekt verejného či ziskového sektora, nezaobídu bez neustáleho premýšľania o spôsobe krytia svojich finančných potrieb s cieľom stabilizácie vlastnej existencie a pokrytia nákladov pre aktivity v rámci stanoveného poslania. Problematika financovania mimovládnych neziskových organizácií (MVO) na Slovensku sa diskutuje čoraz častejšie a vo verejnosti, či už v širšej alebo odbornej, sa v tejto súvislosti možno stretnúť s rôznymi pohľadmi.

Zabezpečiť trvaloudržateľný rozvoj mimovládnych organizácií znamená zabezpečiť riešenie finančných problémov, ktoré sú pre neziskovú sféru špecifické a možno v niečom páľčivejšie ako pre podnikateľský či verejný sektor. Špecifickosť sa prejavuje nielen v poslaní neziskovej organizácie či v spôsobe jeho napĺňania. Misia MVO sa častokrát dotýka čohosi nehmotného – presadzovanie hodnoty, dosahovanie zmeny postoja či správania, poskytovanie pomoci. Z toho vyplýva, že produkt, s ktorým neziskové organizácie prichádzajú „na trh“, je častokrát nehmotnej povahy, je to väčšinou služba (napr. sociálna pomoc, pomoc narkomanom, kampaň proti týraniu žien, apod.). Do popredia sa dostáva aj skutočnosť, že v prípade neziskových organizácií sú cieľovou skupinou, adresátmi ich aktivít, ľudia, ktorí si za tieto služby väčšinou neplatia, alebo platia len čiastočne. A to či už preto, že na to nemajú, alebo by sa v inom prípade prijímateľmi takejto, povedzme spoločensky prospešnej, služby nestali. Do hry teda vstupuje tretí subjekt, ktorý má záujem nejaký spoločenský problém riešiť, dosiahnuť nejakú sociálnu zmenu, avšak uskutočňuje to iba poskytovaním vlastných prostriedkov, nie samotnou prácou. Takto do financovania neziskových aktivít vstupuje darca, donor (nadácia, štát, samospráva, firma, jednotlivec), ktorý sa svojím vkladom spolupodieľa na podpore takejto vzájomnoprospšenej (v prospech určitej skupiny, napr. členov šachového klubu) alebo verejnoprospšenej aktivity (v prospech každého, celej verejnosti). V prípade, že neziskový subjekt chce obsluhovať svojich klientov efektívne, musí potom vystupovať profesionálne nielen vo vzťahu k nim samotným (pri poskytovaní svojho produktu), ale aj voči týmto podporovateľom (pri získavaní zdrojov). MVO sa tak dostáva do akéhosi trojvzťahu organizácia-prijímateľ služby-darca. To samozrejme platí v prípade, keď organizácia nepokrýva tieto náklady z vlastných zdrojov.

Pohľad na finančné pôsobenie neziskových organizácií sa v priebehu ostatných rokov menil. Tak ako sa od svojho znovuzrodenia (1989) postupne vyvíjal celý neziskový sektor, aj finančné riadenie MVO musí čeliť novým výzvam a trendom. K efektívnemu manažmentu MVO už dávno nestačí iba silný entuziazmus jednotlivcov a stále tak veľmi potrebné dobrovoľnícke úsilie. Aj keď prvotným cieľom existencie MVO nie je dosahovanie zisku, ale podpora určitých verejnoprospšných alebo vzájomnoprospšných cieľov v rámci svojej zadefinovanej misie, otázka vyrovnaného finančného hospodárenia sa dostáva do popredia skoro v každej organizácii. Jej efektívne riešenie stále zaberá nemalé organizačné kapacity, vyžaduje si značné úsilie, veľa času a energie.

Finančnú situáciu v neziskovom sektore na Slovensku od roku 1989 formovala rozsiahla zahraničná pomoc. Boli to v prevažnej miere zahraničné vládne agentúry (najmä veľvyslanectvá) a súkromné nadácie, ktoré štedro podporovali vznik a pôsobenie neziskových organizácií v rôznych oblastiach spoločenského života. Pre rozvoj občianskej spoločnosti u nás mali doteraz mimoriadny význam. Z hľadiska pôvodu išlo najmä o americké, britské, holandské, kanadské zdroje a predvstupové fondy Európskej únie.

Okrem otvoreného prístupu k zahraničným zdrojom sa slovenské neziskové organizácie mohli obrátiť aj na domácich donorov, a to verejných alebo súkromných. Avšak podiel financovania z týchto zdrojov bol a stále zostáva v porovnaní so zahraničnými oveľa nižší. Pravdepodobne najväčšou príčinou tohto stavu je neexistencia silných domácich nadácií s dostatočnou základinou, ktorej zhodnocovaním by sa mohlo celkovo financovať či aspoň prispievať na aktivity neziskových organizácií. Väčšina nadácií, ktoré dnes pôsobia na Slovensku a rozdeľujú finančné prostriedky iným MVO, fungovali vo forme tzv. prietokového ohrievača, to znamená, že granty neudelovali z výnosov z vlastnej základiny, ktorou disponujú, ale z prostriedkov, ktoré získali najmä zo zahraničných zdrojov. Situáciu nezlepšil ani neúspešný pokus po vzore Českej republiky vyčleniť časť prostriedkov z privatizácie do základín (kapitalizáciu) domácich nadácií, ktoré by z výnosov takto zhodnotených prostriedkov podporovali domáce MVO.

Charakter podpory MVO v ostatných transformujúcich sa krajinách strednej a východnej Európy bol v ostatných rokoch podobný. Prílišná závislosť slovenských neziskových organizácií na zahraničných donoroch sa v súčasnosti, keď títo svoju podporu preorientovali do krajín bývalého Sovietskeho zväzu a na Balkán, odzrkadlila v niektorých aspektoch. Ten najvýraznejší je asi v začatí celospoločenskej diskusie o nových formách financovania MVO, o potrebnej diverzifikácii finančných príjmov a hľadanií či tvorbe nových domácich zdrojov, ktoré by nahradili tento výpadok. Tento ostatný trend hľadania trvalo udržateľných zdrojov zároveň spôsobil zvýšené požiadavky na profesionalitu a kvalitu poskytovaných služieb, rovnako aj na schopnosť dokázať opodstatnenosť svojej existencie. Neziskové organizácie sú v súčasnosti viac ako inokedy postavené pred tvrdsie formy konkurenčného boja, keď sa relatívne vysoký počet MVO uchádza o čoraz znižujúci sa balík dostupných peňazí.

Princípy financovania MVO

Za jeden zo základných princípov financovania MVO možno považovať *viaczdorjovosť*. Podstata spočíva v získavaní a využívaní viacerých zdrojov financovania neziskovej organizácie, a to nielen s cieľom zabezpečiť nezávislosť od jedného zdroja a vyhnúť sa tak prípadným negatívnym dôsledkom pri jeho neočakávanom zlyhaní. Dôvodom viaczdorjovosti je aj fakt, že takmer žiadny z externých darcov-donorov nie je ochotný hrať 100% nákladov nejakého projektu (nehovoriac už o prevádzkových nákladoch organizácie), a tak je potrebné hľadať doplnkové zdroje na vykrývanie týchto finančných potrieb. Naopak, mnohí z týchto podporovateľov priamo podmieňujú svoju podporu požiadavkou, aby si organizácia na projekt alebo svoje fungovanie zabezpečila ďalšie zdroje. Hovoríme pritom o tzv. *spolufinancovaní* alebo *kofinancovaní* projektov.

Ďalším princípom financovania neziskového sektora je spôsob nadobúdania, resp. získavania finančných i nefinančných zdrojov pre svoju činnosť. Tie môže organizácia vytvárať buď vlastnými kapacitami alebo ich môže získavať z vonkajšieho prostredia. Ak je organizácia schopná generovať príjmy vlastnou činnosťou (predajom služieb, výrobkov, príjmami z hmotného a nehmotného majetku či finančných investícií, alebo členskými príspevkami od svojich členov) hovoríme o tzv. *samofinancovaní*. Viac sa tejto oblasti venujeme v časti o zdrojoch financovania.

Väčšina neziskových organizácií je však odkázaná na získavanie zdrojov z externého prostredia organizácie. Vtedy hovoríme o tzv. *fundraisingu*, ktorý možno definovať ako proaktívnu činnosť neziskových organizácií zameranú na získavanie finančných a nefinančných zdrojov. Tieto aktivity sa spoliehajú na filantropiu oslovaných darcov a v ideálnom prípade by mali mať ambíciu vybudovať s týmto darcom vzájomne korektný vzťah či prípadne dlhodobé partnerstvo. Základným predpokladom úspešného fundraisingu je kvalitne spracovaný fundraisingový projekt, na ktorom by mali participovať všetci tí, ktorí sa do jeho realizácie budú akýmkoľvek spôsobom zapájať. Ak je proces fundraisingu úspešný, jeho výsledkom je získanie nevyhnutných finančných prostriedkov, vecných či nemajetkových zdrojov alebo pomoci, ako sú napr. vecné dary, dobrovoľnícka práca, know-how, ale aj skúsenosti z riadenia či správy organizácie, informácie a pod.

V nadväznosti na princíp fundraisingu externých zdrojov je dôležité spomenúť *hospodárenie s cudzími zdrojmi*, na ktoré sa často zabúda. Ak sa nezisková organizácia nevenuje samofinancujúcim aktivitám, a teda nemá príjmy od vlastných klientov, ktorých obsluhuje, potom pravdepodobne disponuje prostriedkami, ktoré získala presvedčením nejakého darcu. Z tohto titulu a z dôvodu akejsi morálnej povinnosti voči nemu jej vznikajú záväzky, ktoré si napríklad podnikateľský subjekt nemusí všimnúť. V jeho prípade všetky príjmy väčšinou pochádzajú z vlastnej činnosti, a preto je v jeho plnej kompetencii a zodpovednosti aj nakladanie s týmito zdrojmi. V neziskovom sektore však ide predovšetkým o zodpovednosť voči darcovi, ktorý poskytol vlastné prostriedky, a teda MVO musí mať schopnosť preukázať *spôsob efektívneho nakladania s nimi*. Je nevyhnutné a vo vzťahu k darcovi aj korektné, ak dochádza k pravidelnému informovaniu darcu o čerpaní a použití jeho prostriedkov. V praxi sa môže stať, že MVO si získané zdroje akosi „privlastnia“ (v zmysle nedôsledného sledovania ich použitia i samotného čerpania), čím sa sťažuje *adresnosť a preukázateľnosť ich použitia*. Nevyhnutné je preto neustále profesionalizovať finančný manažment MVO a v jeho rámci prispôbovať napr. aj účtovné postupy tak, aby organizácia bola v každom okamihu schopná tento morálny záväzok splniť.

V prípade, že nezisková organizácia je schopná vytvoriť zdroje na svoju prevádzku vlastnou činnosťou, väčšinou sa zvyšuje jej finančná stabilita a trvalá udržateľnosť. Vytvorené príjmy či dokonca zisk sa však v prípade neziskového sektora nemôže použiť na obohatenie vlastníkov organizácie či členskej základne. Všetky príjmy sa musia použiť na

úhradu nákladov súvisiacich s napĺňaním poslania organizácie. V tomto je práve rozdiel s podnikateľskými subjektami, v ktorých sa vygenerovaný zisk rozdelí medzi vlastníkov spoločnosti.

Veľmi častým princípom, s ktorým sa pri získavaní zdrojov v neziskovej organizácii od donorov stretávame je tzv. *projektovosť*. Donori väčšinou podporujú konkrétne projekty, ktoré im vo forme návrhu predložia samotné organizácie. V rámci podpory projektu potom väčšinou vyčlenia prostriedky na úhradu nákladov s týmto projektom bezprostredne súvisiacich. V ostatnom období je pri financovaní na Slovensku problémom úhrada prevádzkových, režijných nákladov, teda takých, ktoré bezprostredne súvisia s fungovaním organizácie (prenájom, energie, mzdy, telefóny apod.). Práve vykrytie týchto položiek predstavuje v súčasnosti pre neziskové organizácie pravdepodobne najväčšiu výzvu. O tom, že táto oblasť je problematická, svedčí aj narastajúci počet organizácií, ktoré sú z tohto dôvodu nútené svoje pôsobenie obmedzovať, resp. prepúšťať svojich zamestnancov.

Nevyhnutnou podmienkou pre dlhodobu úspešné financovanie je *efektívnosť* činností MVO. Byť efektívny v tomto zmysle znamená dosahovať kvalitné, konkurencieschopné výsledky účelným využívaním získaných zdrojov pri čo najnižších nákladoch. Ani schopnosť zostaviť a predložiť kvalitný projekt pre získavanie cudzích zdrojov či samofinancovanie nie je zárukou dlhodobých úspechov. Celý manažment organizácie, či už personálny, finančný, programový, projektový apod. alebo i technologické kapacity organizácie majú byť zamerané na odhaľovanie existujúcich potrieb a ich efektívne uspokojovanie u tej cieľovej skupiny a na tom „neziskovom trhu“, ktorý je pre organizáciu kľúčový. Je pritom nevyhnutné, aby sa aj v neziskových organizáciách začalo uplatňovať marketingové myslenie a prístup pri uspokojovaní spoločenských potrieb (nielen pri vlastnej prezentácii). Efektívnosť si preto môže vyžadovať aj prehodnotenie existujúcich aktivít alebo kapacít organizácie, či dokonca jej celkového poslania a zamerania. Výsledkom môže byť redukcia programov alebo projektov, prepustení zamestnanci, zatvorené pobočky apod.

S projektovosťou a efektívnosťou úzko súvisí aj ďalší princíp, s ktorým sa stretávame pri financovaní z externých (cudzích) zdrojov. Ak sa organizácii podarí získať podporu nejakého donora pre svoj projekt a ten sa rozhodne ho financovať, prostriedky, ktoré organizácia takto získa sú väčšinou *účelovo viazané*. To znamená, že sa môžu použiť iba v súlade so schváleným projektom a jeho navrhnutým rozpočtom. Organizácia získava prostriedky, ktoré musí použiť tak, ako sa k tomu zaviazala, hoci pri realizácii projektu sa častokrát navrhovaný rozpočet z rôznych dôvodov nepodarí dodržať. Vzniká tak deficitná či prebytková situácia v rozpočte. Tieto finančné potreby sa buď musia vykrývať z iných zdrojov alebo sa naopak vzniknutý prebytok „musí“ zbytočne spotrebovať. Organizácia je totižto v prípade nejakého kladného zostatku v rozpočte projektu väčšinou povinná vrátiť ho donorovi. V praxi tak častokrát dochádza k situácii, že účelovo viazané prostriedky sa nepoužijú efektívne, ale v každom prípade sa minú, len aby sa nemuseli vracat donorovi.

Elementárna slušnosť hovorí, že pri narábaní s cudzími zdrojmi je pre neziskovú organizáciu dôležité, aby si získala dôveru svojich podporovateľov. Na to musí sama pôsobiť dostatočne dôveryhodne, to znamená, že ich musí presvedčiť, že poskytnuté prostriedky nebudú zneužitú na iný účel. *Dôveryhodnosť a dobré meno organizácie* sa tak stáva kľúčovou devízou, ktorou organizácia môže disponovať. V prípade jej straty či naštrenia je častokrát ohrozená celková existencia organizácie či schopnosť získavať zdroje pre vlastné fungovanie. Na dosiahnutie pozitívneho vnímania neziskových organizácií a získanie si dôvery spoločnosti je preto nevyhnutné zachovávať princíp *transparentnosti*. Transparentnosť je o takom pôsobení organizácie, že zainteresované subjekty organizácie majú neustále možnosť sledovať jej rozhodnutia, aktivity i použité zdroje. Kľúčové sú pritom otvorené pôsobenie organizácie a sprístupňovanie informácií verejnosti s cieľom, aby organizácia bola kedykoľvek schopná preukázať pôvod svojho financovania.

Faktory ovplyvňujúce finančné riadenie MVO

Na finančnú situáciu MVO, a tak i na riadenie a chod celej organizácie, pôsobia rôzne faktory, a to či už v pozitívnom alebo negatívnom smere. Na jednej strane môže organizácia v prípade nedostatku finančných prostriedkov len veľmi ťažko realizovať aktivity na napĺňanie svojho poslania a cieľov. V takom prípade dochádza k redukcii programov, projektov, k prepúšťaniu zamestnancov (niekedy k následnému zvyšovaniu dobrovoľníckej práce), v horšom prípade organizácia pozastaví, príp. úplne ukončí svoje pôsobenie. V opačnom prípade, ak sa organizácii darí aj finančne a je úspešná, usiluje sa neustále skvalitňovať svoju prácu zvyšovaním efektívnosti, profesionálnym rastom či vyššou kvalitou poskytovaných služieb, čo sa nevyhnutne odrazí aj v jej organizačnej štruktúre či celkovom fungovaní.

Počas ostatných rokov najvýraznejšie vplýval na finančnú situáciu MVO odchod zahraničných donorov zo Slovenska a neexistencia dostatočnej domácej náhrady týchto prostriedkov podpory. Domáce MVO považovali prítomnosť zahraničných nadácií skoro už za prirodzenú súčasť svojho finančného zabezpečenia a na prípadný možný výpadok tohto zdroja sa počas predchádzajúcich rokov nepripravovali. Mnoho organizácií si preto dnes bez ich pomoci nevie predstaviť svoje ďalšie pôsobenie. Zahraniční darcovia svojou podporou nemalou mierou prispeli k rozvoju občianskej spoločnosti na Slovensku, avšak vďaka ich štedrosti nebola drvivá väčšina MVO, až na malé výnimky, nútená pristúpiť k postupnej redukcii závislosti od nich, diverzifikácii zdrojov financovania a zabezpečeniu tak vlastnej stability. Mohli to robiť napríklad formou postupného nadobudnutia majetku (vlastných kancelárskych priestorov), investovania finančnej hotovosti do základín, vlastného imania (výhody ich zhodnocovania vo vlastných úrokoch), tvorby finančnej rezervy v prípade preklopenia nepriaznivého obdobia či prechodom na samofinancujúce aktivity. Dostatok relatívne ľahko prístupných zdrojov (najmä v čase nepriaznivého vývinu demokracie do roku 1998) tak akoby „rozmaznal“ mnohé organizácie a tie pri svojich plánoch do budúcnosti nemali potrebu pristupovať k vlastnému financovaniu inak.

Negatívum tejto podpory zo zahraničných zdrojov sa odrazilo aj v nedostatočnom rozvoji ďalších finančných mechanizmov pre podporu neziskového sektora, podpory alternatívnych zdrojov financovania, ako sú napríklad dostatočná podpora z verejných zdrojov, inovatívne filantropické aktivity či rozvoj filantropických tradícií, kultúry darovania alebo spolupráce s inými sektormi - medzisektorovej spolupráce. Relatívny dostatok finančných prostriedkov zo zahraničia ďalej nedokázal vytvárať tlak na vzájomnú konkurenciu medzi jednotlivými organizáciami, neboli nútené profesionalizovať vlastnú činnosť, aplikovať marketingový prístup či zavádzať iné inovatívne postupy, čo nevyhnutne viedlo k pretrvávajúcemu amaterizmu značnej časti MVO. Kvôli nedostatku finančných prostriedkov môžeme teda v krátkom čase s veľkou pravdepodobnosťou očakávať pokles aktivít, programov organizácií ale aj ukončenie celkovej činnosti niektorých MVO. Je takisto pravdepodobné postupné spájanie sa malých, najmä regionálnych organizácií do jednej väčšej, s rovnakým alebo podobným zameraním.

Silný tlak na profesionalizáciu pod vplyvom meniacich sa podmienok financovania však zároveň priniesol aj pozitíva, ktoré môžu paradoxne v mnohom pomôcť skvalitneniu fungovania neziskového sektora v budúcnosti. Neziskové organizácie sa musia dnes viac ako inokedy usilovať o priazeň rôznych darcov, a to formou väčšej profesionalizácie, lepšou marketingovou prezentáciou, inováciou a zlepšovaním vlastných pracovných postupov či celého manažmentu organizácie. Nová situácia si žiada zmenu v myslení predstaviteľov MVO pri získavaní finančných prostriedkov a núti ich orientovať sa v širšom spektre dostupných zdrojov, prípadne tvoriť zdroje nové. Reagovaním na nové výzvy, medzi ktoré nepochybne patria aj samofinancujúce a podnikateľské aktivity MVO, si môžu organizácie zabezpečiť vyššiu konkurencieschopnosť a tým zvýšiť šance pri uchádzaní sa o finančnú podporu v silnej konkurencii existujúcich organizácií. Svedčí o tom napr. aj viacero fundraisingových kampaní na Slovensku, ktorých profesionalita z roka na rok narastá. V tomto kontexte sa oveľa dôležitejšími a pre organizáciu cennejšími stávajú vlastná dôveryhodnosť a transparentnosť.

Ďalším dôležitým faktorom financovania je podpora zo strany štátu, ktorá sa ukazuje hneď v niekoľkých problematických rovinách. Systém štátneho financovania môžeme považovať stále za centralizovaný, keďže prevažná časť prostriedkov plynie neziskovým organizáciám prostredníctvom centrálnych orgánov (ministerstiev) sídliačich v Bratislave. Týmto sa regionálne MVO dostávajú do nevýhody, keďže strácajú možnosť priamo lobiť v centre. Aj keď SR nepatrí medzi štáty s vysokým podielom štátu na financovaní neziskového sektoru, existujú organizácie, najmä sociálneho charakteru, ktoré sú v značnej miere od neho závislé. Pri štátnom financovaní si je potrebné uvedomiť nebezpečenstvo vzniku takej závislosti, kde môže dôjsť až k strate občianskeho charakteru neziskových organizácií. Ide najmä o MVO, ktoré realizujú projekty v oblasti monitoringu verejnej moci, dozoru verejnosti (watchdog) a presadzovania verejného záujmu. Vzhľadom na podstatu tejto činnosti ich financovanie nie je z domácich verejných zdrojov akceptovateľné.

Existujú tiež organizácie, ktoré vznikli ešte pred rokom 1989 a štátnu pomoc z verejných zdrojov dostávajú automaticky, bez ohľadu na dosiahnuté výsledky, príp. kvalitu predložených projektov. Neadekvátna finančná podpora MVO zo strany štátu sa ďalej prejavuje aj v tom, že jej výška zaostáva za prudkým nárastom počtu MVO od roku 1989. Je evidentné, že štát na prudký nárast MVO a vytvorenie podmienok na ich financovanie či priamu podporu nereagoval dostatočne pružne. Okrem spomenutých faktorov štátneho financovania sa neziskové organizácie stretávajú s pomerne obtiažnym procesom získavania prostriedkov z týchto štátnych zdrojov. Na mnohých ministerstvách pretrváva ešte pôvodný, častokrát netransparentný, systém dotačných mechanizmov, ktorý funguje už mnohé roky a ktorý nezohľadňuje nové podmienky neziskových organizácií. Aj keď počas posledných rokov boli zaznamenané niektoré zlepšenia v podpore štátu neziskovému sektoru (napr. inštitútom asignácie 2% zo zaplatenej dane fyzických a právnických osôb), celková podpora z verejných (štátnych aj samosprávnych) zdrojov zostáva nedostatočná a o zásadnej systémovej zmene či skvalitnení prostredia hovoriť nemožno.

Nedostatočné *filantropické správanie* sa súkromných subjektov (jednotlivcov, nadácií, firiem) na Slovensku ako aj chýbajúca filantropická tradícia, nerozvinutá kultúra darovania sa negatívne odrážajú na štruktúre dostupných finančných zdrojov pre MVO. Objem získaných prostriedkov od súkromných osôb, kam zahrňame napríklad aj príjmy z verejných zbierok, členské príspevky, dary od jednotlivcov a pod. dosahuje nízke hodnoty. Aj keď sa metóda získavania prostriedkov od individuálnych darcov považuje za jednu z najstabilnejších, s výnimkou charitatívnych a cirkevných organizácií sa v slovenskom neziskovom sektore využíva relatívne málo. Jednou z príčin môže byť fakt, že jej úspešnosť je podmienená vysokou náročnosťou a na strane neziskovej organizácie si vyžaduje množstvo ľudských, materiálnych i nemateriálnych kapacít.

Vážnym problémom financovania MVO sa zdá byť neexistencia dostatočného počtu domácich nadácií s primeraným základným imaním, ktorého zhodnocovaním (z výnosov) by sa mohli financovať rôzne aktivity neziskových organizácií. Ako už bolo spomenuté, doteraz fungujúce grantové nadácie získavali prostriedky zo zahraničia, ktoré hneď redistribuovali iným organizáciám bez možnosti budovania vlastnej základiny. Svetlými výnimkami sú v tomto zmysle len niektoré nadácie, ktoré v zahraničí získali prostriedky aj do svojich základín (napr. Nadácia pre deti Slovenska, Komunitná nadácia Zdravé mesto, Karpatská nadácia apod.). Pozoruhodné sú aj nedávno vzniknuté komunitné nadácie, ktoré sa o tvorbu vlastného kapitálu snažia už od svojho počiatku nielen od veľkých donorov. Významne prispievajú k aktivizácii zdrojov vo vlastnej komunite a prispievajú tak k zvyšovaniu filantropickej kultúry miestneho obyvateľstva. Takto získané prostriedky však stále nepredstavujú dostatočný objem, ktorý by mohol uspokojiť aspoň časť finančného dopytu zo strany MVO.

Predpokladom pre úspešné fungovanie MVO sa v súčasnosti stáva aj schopnosť spolupráce s inými sektormi, či už verejným alebo podnikateľským, ktorá môže mať rôzne podoby. Potreba diverzifikovať zdroje a zapájať nových partnerov, či integrovať kapacity v komunite si vyžaduje aj prekračovanie „prahu“ neziskového sektora. Takáto spolupráca môže viesť k získavaniu darov, kontraktov či spoločných projektov od firiem, samospráv, štátnej správy, môže podporovať organizačný rozvoj MVO a ich celkovú profesionalizáciu. V súčasnosti sú však skúsenosti MVO v tejto oblasti nerozvinuté, prípadne poznačené vzájomnou nedôverou či neinformovanosťou. Častý *amaterizmus* vedie potom k tomu, že MVO sú nedôveryhodní či neschopní partneri, a tak si sami istým spôsobom zatvárajú dvere. Naopak pozitívne príklady spájania síl vo verejný prospech celej komunity (a aj tie na Slovensku už pribúdajú) ukazujú, že to funguje. Stávajú sa tak významnou motiváciou a inšpiráciou aj pre ostatných.

Zdroje financovania MVO

Existujú rôzne klasifikácie zdrojov financovania MVO v závislosti od zvoleného kritéria. Stretávame sa s ich jednoduchým delením, ale nechýba ani zložitá štruktúrovanie, zahŕňajúce komplexný prehľad existujúcich zdrojov príjmov.

Vo všeobecnosti za hlavné kritéria rozdelenia zdrojov financovania môžeme považovať:

- *spôsob nadobudnutia*
 - z vlastnej činnosti (interné zdroje)
 - z iného zdroja (externé zdroje);
- *charakter zdrojov*
 - finančné prostriedky (finančné zdroje)
 - vecné dary, čas, informácie, know-how, dobrovoľnícka práca (nefinančné zdroje);
- *pôvod zdrojov*
 - zo Slovenska (domáce, miestne zdroje)
 - z iných krajín (zahraničné zdroje);
- *darujúci (financujúci) subjekt*
 - štátna správa a samospráva (verejné zdroje),
 - spoločnosť, jednotlivci (individuálne zdroje)
 - nadácia, podnikateľský subjekt (súkromné zdroje);
- *formu príjmu*
 - dar, zbierka, dotácia, grant, objednávka, kontrakt, apod.

V nasledujúcej časti sa venujeme podrobnejšiemu prehľadu zdrojov financovania MVO, ktoré v nedávnej minulosti boli alebo stále sú slovenským neziskovým organizáciám k dispozícii.

Verejné zdroje – zahraničné

Zo zahraničných zdrojov financovania tvorili významný podiel zahraničné vládne (štátne) zdroje. K najaktívnejším inštitúciám a programom doteraz patrili Americká informačná služba USIS, Americká agentúra pre medzinárodný rozvoj USAID (program Tvoja Zem), britský Know How Fund, Holandské veľvyslanectvo (program MATRA), Kanadské veľvyslanectvo a Delegácia Európskej únie. MVO sa mohli napr. v prípade programu Know How Fund britskej ambasády uchádzať o podporu v programe technickej pomoci alebo malých grantov. V rámci programu malých grantov udelila ambasáda v období rokov 1998-2003 celkovo 912.000 GBP, z čoho väčšinu prijímateľov tvorili neziskové organizácie¹. Kanadské veľvyslanectvo v Prahe spolu so svojou kanceláriou v Bratislave popri štedrej podpore na rôzne multilaterálne a bilaterálne projekty, rozvojovú pomoc či prítiahnutie priamych investícií či technológií administrovalo aj Kanadský fond pre miestne iniciatívy (Canada Fund for Local Initiatives). V tomto programe podporili od roku 1990 okolo 120 projektov množstvom viac ako 840.000 kanadských dolárov². Veľvyslanectvo Holandského kráľovstva v Bratislave podporilo v rokoch 1994-2002 v rámci programu malých grantov Matra-KAP projekty v celkovej výške 1.221.232 EUR³.

Od roku 2000 smerovala do slovenských MVO aj podpora z Medzinárodného višegrádskeho fondu. Tento Fond rozdeľuje verejné prostriedky štyroch susediacich krajín - Poľska, Česka, Maďarska a Slovenska - ktoré prispievajú rovnakou časťou na spoločné projekty v rôznych oblastiach. V rokoch 2000-2003 sa na podporu slovenských projektov (nielen MVO, ale aj samospráv a ďalších subjektov) vyčlenilo celkovo 1.627.205 EUR⁴.

V roku 2003 získali slovenské MVO prostriedky aj od Svetovej banky v celkovej hodnote 45.000 USD, ktoré boli určené na posilnenie okrajových a zraniteľných skupín, rovnosť príležitostí pre ženy a komunitné aktivity⁵.

Európske spoločenstvá sa objemom a štruktúrou priorit programov predvstupovej pomoci zaradili k najvýznamnejším zahraničným donorom podporujúcim vznik, rozvoj a stabilizáciu neziskového sektora na Slovensku. Celkový objem prostriedkov za roky 1993-2003, ktoré slovenské MVO využili v rámci predvstupovej pomoci PHARE, dosiahol sumu 11 miliónov euro a predstavuje celkovo 1.430 projektov v nasledujúcom členení:

Tabuľka

Členenie prostriedkov poskytnutých z programu Phare v rokoch 1993 – 2003 v SR

Phare program	Počet projektov	Suma (v EURO)
Rozvoj občianskej spoločnosti	1 048	7 072 566
LIEN, Partnership, Democracy	146	970 000
Rozvoj národnostných menšín	186	1 865 780
ACCESS	60	810 000
Spolu	1 430	10 718 346

Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

Európska únia podporovala slovenské MVO z viacerých zdrojov EÚ: z predvstupových fondov PHARE, cezhraničnej spolupráce (CBC), vo forme bilaterálnej spolupráce s partnermi v členských krajinách EÚ. Zároveň mali slovenské MVO možnosť uchádzať sa o prostriedky, ktoré ponúkajú ďalšie grantové schémy Európskych spoločenstiev. Z dostupných zdrojov sa nedá presne určiť objem prostriedkov, ktorých konečnými prijímateľmi boli výlučne MVO. Výnimkou je predvstupová pomoc PHARE, ktorá bola zameraná na rozvoj občianskej spoločnosti. Implementačnou

¹ Zdroj: Veľvyslanectvo Spojeného Kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, Bratislava, apríl 2004

² Zdroj: Veľvyslanectvo Kanady, kancelária Bratislava, apríl 2004

³ Po prepočítaní z podpory v NLG. Spolu s ďalšími programami (Matra-KNIP, MATRA, PSO) dosiahla podpora Holandského kráľovstva pre rozvojové, charitatívne, environmentálne apod. projekty rôznych subjektov na Slovensku (teda nielen MVO) v rokoch 1994-2002 celkovú výšku 27.302.072 EUR. Zdroj: Veľvyslanectvo Holandského kráľovstva, Bratislava, apríl 2004

⁴ Zdroj: Medzinárodný višegrádsky fond, Bratislava, apríl 2004

⁵ Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

agentúrou tejto pomoci pre neziskové organizácie v SR bola Nadácia na podporu občianskych aktivít (NPOA). Prax ukázala, že vďaka využívaniu fondu PHARE má približne 500 neziskových organizácií na Slovensku (mnohé z nich realizovalo aj viacero projektov s podporou EÚ) praktickú skúsenosť s využívaním prostriedkov PHARE⁶.

Dynamický vývoj súvisiaci so vstupom SR do EÚ a konkrétne s čerpaním nových európskych fondov aj pre MVO bol zaznamenaný v roku 2003. Aktuálnou témou sa stala potreba spolufinancovania projektov financovaných EÚ z verejných zdrojov SR, ktorá pri predvstupovej pomoci PHARE v minulosti neexistovala. Aj keď MVO môžu byť z právneho hľadiska konečnými prijímateľmi fondov EU, pravdepodobne značná časť organizácií sa z dôvodu náročných technicko-administratívnych a finančných kritérií k nim nedostane. Jedným z riešení je spracovávanie a realizácia projektov v úzkej partnerskej spolupráci, buď so štátnou správou, samosprávou alebo podnikateľským subjektom.⁷ V niektorých operačných programoch (napr. Základná infraštruktúra či Ľudské zdroje, a i.) a ich podopatreniach sa prijímateľmi môžu stať aj samotné MVO. Ich právne formy i finančná spoluúčasť závisia od jednotlivých programov a výziev ministerstiev. Vo všeobecnosti však možno povedať, že snahou vlády bolo, aby sa štátny rozpočet podieľal na spolufinancovaní európskych projektov tak, aby samotný vklad verejného sektora i MVO dosahoval 5% celkových nákladov projektu.

Verejné zdroje - domáce

Existuje niekoľko mechanizmov, ktorými môže štát podporovať neziskový sektor. Priamou formou dochádza k poskytovaniu *dotácií a grantov*, realizácii *kontraktov a zmlúv*, v rámci ktorých nezisková organizácia poskytuje služby na objednávku štátu, prerozdeleniu výnosov z *lotérií, verejných zbierok a ďalších podobných hier* a k podpore prostriedkami z *predvstupových/štrukturálnych fondov* (v rámci kofinancovania).

Pridelovanie dotácií zo strany štátu MVO sa v zásade uskutočňuje dvoma spôsobmi⁸. (1) na základe predloženia projektov (35% z celkovej sumy) a (2) vopred určeným dlhoročným prijímateľom – „tradičným organizáciám“ (65% z celkovej sumy). V prípade „tradičných organizácií“ ide o organizácie, ktoré sú od svojho vzniku podporované zo štátneho rozpočtu pravidelne, každoročne, bez ohľadu na dosahované výsledky. Z mnohých môžeme spomenúť napríklad Dobrovoľná požiarna ochrana, Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, Národné stredisko pre ľudské práva, Slovenská humanitná rada atď. Okrem ministerstiev boli dotácie poskytované aj štátnymi fondmi (Štátny fond kultúry Pro Slovakia, Protidrogový fond, Štátny fond telesnej kultúry, Štátny fond životného prostredia). Po ich zrušení v roku 2001 prešli kompetencie na príslušné ministerstvá. Jediným fondom, ktorý vo svojej činnosti pokračuje aj v súčasnosti je Protidrogový fond. Ročne pre potreby neziskových organizácií prerozdeli 50 mil. Sk.

Pre lepšiu orientáciu v nasledujúcej tabuľke uvádzame výšku dotácií, ktoré jednotlivé rezorty prideliť v rokoch 1998–2002 neziskovým organizáciám. Údaje sú čerpané zo štátnych rozpočtov podľa položky „Občianske združenia, nadácie a podobné organizácie“.

⁶ Ibid.

⁷ Zdroj: Ibid.

⁸ Zdroj: Dluhá M., Kouřil K., Štátne zdroje a financovanie MVO na Slovensku v rokoch 1998-2002, SAIA, Bratislava 2002

Tabuľka**Výška finančných prostriedkov položky „Občianske združenia, nadácie a podobné organizácie“ v rokoch 1998 – 2002 (v tis. Sk)**

Rozpočtová kapitola	1998	1999	2000	2001	2002
Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR	49 800	43 000	38 700	38 700	34 700
Ministerstvo životného prostredia SR	1 200	1 000	900	900	900
Ministerstvo kultúry SR	153 085	148 000	178 299	113 350	45 800
Ministerstvo školstva SR	451 535	352 535	322 802	321 652	288 589
Ministerstvo hospodárstva SR	206 600	6 600	5 922	7 900	11 600
Ministerstvo pôdohospodárstva SR	42 000	12 000	12 000	12 000	12 000
Ministerstvo zahraničných vecí SR	4 500	1 445	1 300	1 300	1 300
Ministerstvo spravodlivosti SR	5 185	5 468	6 373	6 745	7 370
Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR	0	0	0	100 000	16 980
Ministerstvo vnútra SR	25 960	52 460	50 295	52 460	52 460
Ministerstvo zdravotníctva SR	2 940	2 940	2 646	2 646	2 496
Ministerstvo obrany SR	0	0	0	862	1 070
Úrad vlády SR	15 010	45 015	15	22 500	22 501
Slovenská akadémia vied	2 500	2 400	2 366	2 366	2 366
Krajské úrady	2 097	13 900	100	0	
Všeobecná pokladničná správa	295 478	102 074	355 884	173 074	713 151
Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky	86 016	75 606	0	0	0
Protidrogový fond	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
SPOLU	1 393 906	914 443	1 027 602	906 455	1 263 283

Zdroj: Štátne rozpočty SR na roky 1998, 1999, 2000, 2001 a 2002

Aj keď, ako dokumentuje tabuľka, štát ročne vydelí pre položku „občianske združenia, nadácie a podobné organizácie“ okolo 1 mld. Sk, reálny objem dotácií pre neziskové organizácie je oveľa nižší, ako by sa v skutočnosti mohlo zdať. Okrem chýbajúceho prehľadného systému a už spomínaného „automatického“ rozdeľovania dotácií vopred určeným organizáciám, ďalším dôvodom nepriaznivého stavu pri uchádzaní sa o štátne dotácie pre MVO je nejednoznačné špecifikovanie pojmu *podobné organizácie* v položke „občianske združenia, nadácie a podobné organizácie“. Ide o nejasnú definíciu s viacerými alternatívami výkladu, v dôsledku čoho dotácie smerujú aj prijímateľom ako napríklad športovým zväzom a inštitúciám, stavovským organizáciám, jednotlivcom, obciam či cirkvám a náboženským spoločnostiam. Týmto dochádza k skresleniu výšky dotácií určenej iba pre mimovládne neziskové organizácie (právna forma a charakter verejnoprospešnosti spomenutých subjektov môžu byť diskutabilné).

Pravdepodobnosť, že sa bežná nezisková mimovládna organizácia bude úspešne uchádzať o štátnu dotáciu je preto dosť nízka. Rovnako nízka je aj pravdepodobnosť, že sa MVO vôbec rozhodne žiadať finančné prostriedky od štátu. Vplýva na to aj ten fakt, že dotačný štátny mechanizmus sa v mnohom odlišuje od grantového mechanizmu uplatňovaného v nadáciách, a to najmä svojou slabou flexibilitou, menšou transparentnosťou a tiež naviazanosťou na jednoročné trvanie projektu (každý projekt sa musí začať aj skončiť v rámci jedného kalendárneho roka). Navyše s dotáciami zo štátneho rozpočtu sa spája aj nemalá administratívna náročnosť vykazovania týchto prostriedkov či možnosť kontroly z ministerstva. Nečudo potom, že slovenské MVO majú malé skúsenosti zo spolupráce nielen s podnikateľským sektorom, ale aj so štátnou správou. Naďalej existujú pri tejto spolupráci obojstranné bariéry a predsudky, bez odbúrania ktorých nemôže dôjsť k vybudovaniu efektívneho dotačného systému či skvalitneniu práce na oboch stranách.

Uzatváranie kontraktov a zmlúv medzi neziskovou organizáciou a verejným sektorom je jednou z ďalších foriem priamej podpory zo strany štátu či samosprávy. Aj keď skúsenosti ukazujú, že poskytovanie verejnoprospešných služieb neziskovou organizáciou je lacnejšie a efektívnejšie ako ich zabezpečovanie prostredníctvom štátnych inštitúcií, doteraz nie sú vybudované vhodné podmienky pre financovanie týchto služieb z verejných zdrojov.

Zákon z r.1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 194/1990 Zb. o lotériách a iných podobných hrách sa sústreďuje na prevádzkovanie lotérií a hier len ako podnikateľskej činnosti. Nevenuje sa však špeciálne lotériám ako zdroju financovania verejnoprospešných činností MVO. Najväčšia časť výnosov z lotérií smeruje doteraz pre účely športovej reprezentácie a telesnej kultúry. Časť ide aj pre obce a mestá, keďže dopady prevádzkovania výherných prístrojov

musia znášať samotné obce. Rozdelenie výťažkov medzi jednotlivé rezorty v uplynulých rokoch uvádzame v nasledujúcej tabuľke. Tieto prostriedky však nesmerovali na podporu MVO v plnom objeme, časť z nich bola totiž použitá aj na vnútorné potreby samotných rezortov či iných vládnych inštitúcií v ich gescii, dospieť preto ku skutočným číslam podpory neziskového sektora z výťažkov lotérií je veľmi ťažké. Pripravovaný zákon o štátnej politike v oblasti hazardných hier ruší doterajší princíp, kedy časť výťažkov z lotérií bola vopred určená na nejaký verejnosprospešný účel (napr. šport). Podľa novej úpravy budú všetky výťažky príjmom štátneho rozpočtu bez predchádzajúcej úpravy ich budúceho použitia a v rámci rozpočtu sa budú každoročne prerozdeľovať aj naďalej na tieto účely.

Tabuľka

Prostriedky z výťažkov lotérií a iných podobných hier rozdelené medzi rezorty v rokoch 1999-2001 (v tis. Sk)

Príslušný rezort	1999	2000	2001	2002 ⁹
Ministerstvo životného prostredia SR	10.000	11.250	11.250	11.350
Ministerstvo kultúry SR	100.000	118.847	102.140	99.550
Ministerstvo zdravotníctva SR	120.000	137.009	128.709	128.000
Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR	70.000	77.350	77.350	75.500
Ministerstvo školstva SR	360.000	518.044	543.044	558.100
Úrad vlády SR	---	15.000	15.000	55.000
Financovanie akcií pre obce a mestá	100.000	112.500	137.500	122.500
Vratky finančných prostriedkov prevádzkovateľom lotérií	40.000	35.000	35.000	50.000
Celková rozpočtovaná čiastka	800.000	1.025.000	1.050.000¹⁰	1.100.000

Zdroj: Ministerstvo financií SR, 2002.

V roku 2003 boli z verejných zdrojov určené prostriedky pre MVO aj na aktivity súvisiace so začleňovaním Slovenska do európskych a transatlantických štruktúr. V súvislosti s predreferendovou kampaňou k vstupu SR do Európskej únie bolo na aktivity MVO vyčlenených 10,5 milióna Sk¹¹.

Pri nepriamej forme podpory neziskových organizácií štátom ide o podporu, ktorej výška sa bezprostredne po poskytnutí nedá určiť a presne kvantifikovať. Do roku 2003 mala na Slovensku niekoľko foriem. *Oslobodenie od daní a ciel* – týmto spôsobom sa napríklad štát v roku 1998 vzdal 3 mld. Sk v prospech MVO tým, že ich oslobodil od platenia daní z príjmu z aktivít súvisiacich s poslaním organizácie. *Odpočet daru zo základu dane* – do konca roka 2003 bolo možné odpočítať zo základu dane dary peňažnej i nepeňažnej povahy právnických a fyzických osôb určené na podporu verejnosprospešného účelu. Napriek tejto možnosti odpísať si časť z výšky poskytnutého daru z daňového základu, mnoho subjektov túto možnosť nevyužívalo z dôvodu nízkych, nemotivujúcich sadzieb odpisovania. Výsledkom toho bolo, že takýto dar už nebol vnímaný ako nepriama podpora štátu, ale ako príjem zo súkromných zdrojov, keďže podiel finančných prostriedkov darcu bol v tomto prípade oveľa väčší ako podiel, ktorého sa vzdal štát.

1% dane z príjmov fyzických osôb (od roku 2004 2% dane z príjmov fyzických aj právnických osôb) – je to dôležitá zmena umožňujúca použiť daňovníkovi 2% podielu zo zaplatenej dane z príjmov na verejnosprospešný účel. Možnosť zaregistrovať sa v roku 2002 využilo 4.034 neziskových organizácií, ktoré celkovo získali 101.882.272 Sk zo zaplatených daní z príjmu, v roku 2003 to bolo 3331 organizácií s celkovým príjmom 97.070.228 Sk. Zoznam desiatich neziskových organizácií s najvyššou sumou získanou z 1% z dane v roku 2002 a 2003 dokumentuje nasledujúca tabuľka.

⁹ Plánovaný výnos na rok 2002. Zdroj: Informácia o použití prostriedkov štátneho rozpočtu získaných z lotérií a iných podobných hier v roku 2001 a rozpočtovaných na rok 2002, Ministerstvo financií 2002

¹⁰ Plánovaný a prerozdelený výnos, skutočný výnos dosiahol celkovo 1.179.216.064 Sk.

¹¹ Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

Tabuľka**Desať neziskových organizácií na Slovensku s najvyššou sumou získanou z 1% z dane z príjmu v rokoch 2002-2003**

Por.	2002		2003	
	Názov prijímateľa	Získaná suma (v Sk)	Názov prijímateľa	Získaná suma (v Sk)
1.	Liga proti rakovine, Bratislava	3 631 760	Liga proti rakovine SR, Bratislava	3 978 215
2.	Združenie na pomoc detskej onkológie, Bratislava	2 526 847	Univerzita Komenského, n.f., Bratislava	1 139 182
3.	Univerzita Komenského n.f., Bratislava	1 115 219	Spoločnosť detskej onkológie Košice	1 021 053
4.	Spoločnosť detskej onkológie, Košice	1 050 281	Univerzita, n.o., Trenčín	957 420
5.	Nadácia Výskum rakoviny, Bratislava	925 936	Slovenská rada Rodičovských združení, Bratislava	928 789
6.	Sloboda zvierat, Bratislava	861 147	Sloboda zvierat, Bratislava	837 446
7.	Univerzita, n.o., Trenčín	791 044	Nadácia Výskum rakoviny, Bratislava	767 954
8.	Spišská katolícka charita v Spiš. Novej Vsi	627 566	Nadácia detské kardiocentrum, Bratislava	729 514
9.	Asociácia súkromných lekárov SR, Bratislava	606 535	Nadácia Leukémie, Bratislava	503 310
10.	Nadácia ZSNP, Žiar nad Hronom	498 046	Nadácia Železiarne Podbrezová, Podbrezová	480 016

Zdroj: 1. slovenské neziskové servisné centrum, www.rozhodni.sk

Priestor na spoločné rokovania medzi zástupcami MVO a vládou vytvára poradný orgán vlády SR – Rada vlády SR pre mimovládne neziskové organizácie (RV MVO). V jej zdôvodnení k plánu činnosti na rok 2003 upozorňuje na situáciu vo financovaní MVO, a to, že „v oblasti financovania MVO z verejných prostriedkov, či už priamou alebo nepriamou formou, chýba prehľadný systém, základné princípy a koncepcia podpory MVO zo strany jednotlivých ministerstiev, exaktná a jednotná terminológia. Pretrváva nejednoznačné určenie zdrojov a účely financovania MVO: z akých zdrojov (z kapitol ministerstiev, z rozpočtov VÚC alebo z rozpočtov miest a obcí) sa má pokrývať financovanie verejnoprospešných služieb poskytovaných mimovládnymi organizáciami, podľa akých pravidiel sa poskytujú dotácie a príspevky, aký účel použitia majú prostriedky z výnosov lotérií a iných podobných hier. Podmienky poskytovania verejných prostriedkov nezohľadňujú mieru verejnej prospešnosti činnosti MVO, nestanovujú podmienky pre podporu MVO, občianskych združení a ich členských základní na celonárodnej úrovni alebo na regionálnej či miestnej úrovni“¹².

Okrem týchto negatívnych záverov možno konštatovať, že k čiastočnému zlepšeniu pri verejnom financovaní predsa len došlo. Ide predovšetkým o dostupnosť informácií pre verejnosť, najmä čo sa týka poskytovania grantov a dotácií. Bola to jednak reakcia na zvýšený dopyt po týchto informáciách zo strany MVO, ale aj došlo k tomu aj vďaka uplatňovaniu uznesenia vlády SR č.361/2002 k Novému modelu aktívneho poskytovania informácií o procese prideľovania dotácií. Jednotlivé rezorty v súčasnosti zvereňujú na svojich oficiálnych internetových stránkach informácie o procese prideľovania dotácií zo štátneho rozpočtu prostredníctvom svojich kapitol, vrátane napr. podmienok či zásad pre poskytovanie dotácií, informácie pre žiadateľov, termíny, prehľady o poskytnutých príspevkoch aj v predošlých rokoch, atď.

Dosah na financovanie neziskových organizácií v budúcnosti bude mať aj daňová reforma s účinnosťou od 1. januára 2004. Záujmom MVO pri daňových úpravách bolo zachovanie možnosti poukázať 1 % z dane z príjmov na verejnoprospešnú činnosť MVO a zjednodušenie mechanizmu jeho odvádzania, ako aj zachovanie daňovej motivácie k darcovstvu, t.j. možnosti odpočtu darov zo základu dane pre fyzické či právnické osoby. MVO požadovali aj úplné oslobodenie neziskových organizácií a cirkví od platenia dane z príjmu. Podľa Zákona č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmu budú nakoniec príjmy MVO zo základnej činnosti oslobodené od tejto dane. Príjmy z iných činností týchto organizácií budú oslobodené od dane len do výšky 300.000 Sk. Fyzické a nanovo aj právnické osoby pritom od roku 2004 budú môcť poukazovať neziskovým organizáciám 2 % podielu zo zaplatenej dane z príjmu. Daňovú motiváciu pre právnické

¹² Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

a fyzické osoby vo forme zníženia daňového základu či samotnej dane o poskytnutý dar MVO sa nepodarilo zachovať. Tento fakt pravdepodobne výrazne negatívne dopadne na darcovstvo verejnoprospešným organizáciám, ktoré nestimulujúco ovplyvňovala už aj tak slabá odpisová motivácia doteraz. V nasledujúcom období sa však pravdepodobne chystá nové právne postavenie darovania MVO, a to cez legislatívnu úpravu inštitútu sponzoringu v pripravovanom Kódexe neziskového práva.

Aj keď je téma financovania MVO z verejných zdrojov aktuálna už niekoľko rokov a Rada vlády pre MVO sa ňou zaoberá už od svojho vzniku (1999), s ohľadom na daňovú reformu a reformu verejnej správy možno konštatovať, že k zásadnej systémovej zmene v tejto oblasti zatiaľ nedošlo.

Súkromné zdroje – nadačné - zahraničné

Najsilnejšiu finančnú základňu pre financovanie MVO tvorili a stále tvoria zahraničné nadačné zdroje. Prostredníctvom založenia slovenskej pobočky–nadácie alebo vytvorením partnerstva s už existujúcou neziskovou organizáciou (redistribútorom) priamo podporujú slovenské MVO podľa vlastných priorít. Tieto nadácie a ich redistribútori patria medzi najväčších donorov na Slovensku. Vo väčšine prípadov však nedisponujú dostatočne veľkou vlastnou základňou, preto je otázne, do kedy budú ako donori, resp. rozdeľovači finančných prostriedkov zo zahraničia pôsobiť.

V súčasnosti na Slovensku pôsobia poslední zahraniční nadační donori, ktorí združili svoje prostriedky v Truste pre strednú a východnú Európu. V rámci Trust Slovakia spravujú ich prostriedky dve konzorciá nadácií – jedno tvorí Nadácia Ekopolis a ETP a druhé Nadácia otvorenej spoločnosti – OSF, Vzdelávacia nadácia Jana Husa a Nadácia pre deti Slovenska. Ich podpora smeruje najmä k systémovej zmene podmienok, zvyšovaniu filantropie a organizačnej stability, trvalej udržateľnosti neziskových organizácií (aj napr. prostredníctvom samofinancovania).

Pri kvantifikácii finančnej pomoci zo zahraničných zdrojov niekedy dochádza k skresleniu výšky podpory z dôvodu duplicitného sčítavania prerozdelených prostriedkov. Prostriedky poskytnuté Slovensku zverejní zahraničný donor a zároveň jeho domáca pobočka alebo redistribútor. Navyše niektoré slovenské nadácie rozdeľovali alebo stále rozdeľujú nielen zdroje zahraničných súkromných nadácií, ale aj zahraničných vlád či organizácií. Prostredníctvom podpory cez zahraničné vládne agentúry a veľvyslanectvá poskytujú prostriedky, ktoré vystupujú v štatistikách tejto zahraničnej verejnej podpory a zároveň výšky podpory domácich nadácií. Takýmto spôsobom sa umelo navyšuje reálne poskytnutá zahraničná pomoc, keď v nej duplicitne vystupujú niektoré položky. Takto nadnesené čísla nielenže nezodpovedajú skutočnosti, ale môžu negatívne vplyvať aj na všeobecné vnímanie verejnosti, ktorá množstvo disponibilnej podpory pre MVO považuje častokrát za príliš štedré. Objem poskytnutých grantov najaktívnejšími zahraničnými aj domácimi nadáciami v roku 2002 uvádza ďalšia časť textu.

Súkromné zdroje – nadačné – domáce

Na Slovensku je dnes zaregistrovaných približne 250 nadácií. Po novelizácii zákona o nadáciach v roku 2002 ich počet klesol približne na polovicu z pôvodného počtu 450. Existuje šesť typov zakladateľov nadácií: mimovládne organizácie, jednotlivci, firmy, mestá a obce, štát a profesijné združenia (obchodné komory, advokátska komora, lekárska komora). V rámci týchto šiestich kategórií bolo najviac nadácií registrovaných (alebo preregistrovaných) inými neziskovými organizáciami. Druhý najväčší počet nadácií bol založený jednotlivcami. V tomto prípade ide buď o jedného alebo viacerých jednotlivcov, ktorí boli schopní zložiť základné nadačné imanie vo výške potrebnej na registráciu (200.000 Sk). Treťou najväčšou kategóriou sú firemné nadácie, kde firma bola priamo zakladateľom alebo spoluzakladateľom nadácie¹³.

Drvivá väčšina existujúcich nadácií pôsobí ako operačné nadácie, ktoré sa orientujú iba na podporu vlastných programov a aktivít, bez rozdeľovania finančných prostriedkov iným organizáciám. Len malý počet nadácií plní skutočne donorskú funkciu, a to poskytovaním finančných prostriedkov ďalším organizáciám alebo jednotlivcom. Od roku 1998 grantové nadácie vytvorili spočiatku neformálne, dnes už registrované združenie právnických osôb Fórum donorov. Jeho poslaním je zvýšiť efektívnosť rozdeľovania grantov, vytvoriť podmienky pre zlepšenie finančnej podpory neziskového sektora a rozvoj filantropie na Slovensku. V súčasnosti vo Fóre donorov pôsobí 11 riadnych členov (Karpatská nadácia, Nadácia Ekopolis, Nadácia na podporu občianskych aktivít, Nadácia otvorenej spoločnosti – Open

¹³ Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

Society Foundation, Nadácia Pontis, Nadácia pre deti Slovenska, Regionálne environmentálne centrum Slovensko, Slovenská humanitná rada, Vzdelávacia nadácia Jana Husa, Komunitná nadácia Zdravé mesto, Nadácia–Centrum súčasného umenia) a ďalších 10 pridružených členov najmä z radov zahraničných nadácií a ambasád.

Novým trendom v nadačnej oblasti je v posledných rokoch vznik tzv. komunitných nadácií. Ich činnosť má veľký vplyv na formovanie kultúry filantropie a medzisektorovej spolupráce v slovenských komunitách. Komunitné nadácie spája predovšetkým snaha získať alebo zhromaždiť kapitál zo zdrojov miestneho spoločenstva a tiež ochota a schopnosť finančne podporovať aktivity pri zlepšovaní života tejto komunity. Každá komunitná nadácia sa už od svojho vzniku snaží získať zdroje premieňať na základinu a z jej zhodnocovania poskytovať malé granty v rámci rozvoja komunity. Ako príklad môžeme spomenúť prvú komunitnú nadáciu na Slovensku, Komunitnú nadáciu Zdravé mesto Banská Bystrica, založenú v roku 1994. Koncom roka 1998 dosiahla základinu 4,5 mil. Sk, v roku 2002 bola jej výška už 19 mil. Sk. Deväť slovenských komunitných nadácií (Komunitná nadácia Modrá Torysa, KN Zdravé mesto, KN Bratislava, KN Veľký Šariš, Trenčianska KN, Nitrianska KN, KN Liptov, KN Prešov, REVIA – Malokarpatská KN) sa združilo v Asociácii komunitných nadácií.

V nasledujúcej tabuľke uvádzame grantovú činnosť jednotlivých zahraničných aj domácich nadácií (organizácií) v roku 2002 .

Tabuľka

Výška grantov podľa jednotlivých organizácií udeľujúcich granty v roku 2002

Organizácia	Výška udelených grantov (v Sk)	Internetová stránka
Nadácia otvorenej spoločnosti – OSF	171 111 603	www.osf.sk
Charles Stewart Mott Foundation	75 682 612	www.mott.org
Nadácia Ekopolis a ETP	63 464 854	www.changenet.sk/epce, etp.sk
Nadácia na podporu občianskych aktivít	33 210 000	www.changenet.sk/npoa
Nadácia Socia	19 974 588	www.socia.sk
German Marshall Fund of the US	13 704 903	www.gmfus.sk
Nadácia pre deti Slovenska	12 196 793	www.nds.sk
Slovenská humanitná rada	12 028 000	www.shr.sk
Ekumenická rada cirkví v SR	8 807 000	www.ekumena.sk
Karpatská nadácia	8 242 509	www.carpathianfoundation.org
Nadácia Centrum súčasného umenia	7 593 404	www.scca.sk
Nadácia Pontis	7 165 162	www.pontisfoundation.sk
Vzdelávacia nadácia J. Husa	6 885 744	www.vnjh.sk
Sasakawa Peace Foundation	3 394 160	www.spf.org
Regionálne environmentálne centrum	2 961 672	www.rec.sk
Trenčianska nadácia	1 024 250	www.trencianskanadacia.sk
Komunitná nadácia Zdravé mesto BB	920 504	www.knzm.sk
Komunitná nadácia Veľký Šariš	704 760	www.komunitna.vadium.sk
Komunitná nadácia Bratislava	645 688	www.komunitnanadacia.sk
Nitrianska komunitná nadácia	605 563	www.fondnr.sk
Komunitná nadácia Prešov	530 766	www.knpresov.sk
REVIA – Malokarpatská nadácia	487 750	www.revია.sk
Fond rozvoja Liptova	2 500	www.frl.sk

Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

Súkromné zdroje – podnikateľský sektor

Spolupráca neziskového a podnikateľského sektora vychádza na jednej strane z potreby diverzifikácie finančných zdrojov pre verejnoprospešné organizácie, kde sa podniky javia ako jeden z potencionálnych podporovateľov, a na strane druhej z presvedčenia, že poslanie podnikateľských subjektov nie je len v tvorbe zisku. Vychádza z tzv. konceptu *spoločenskej zodpovednosti podnikania* (corporate social responsibility), ktorej jedným z aspektov (popri environmentálnej zodpovednosti a ekonomickej výkonnosti) je aj zodpovednosť sociálna alebo spoločenská. Prejavom takejto spoločenskej zodpovednosti je aj angažovanie sa podnikateľských subjektov v podpore vlastnej komunity, do ktorej spadajú aj MVO. Podnikateľský sektor je však dnes nedostatočne motivovaný pre takúto spoluprácu, a to pre už

spomínanú minimálnu daňovú stimuláciu (od roku 2004 žiadnu) či pre obmedzené vnímanie MVO a ich aktivít. Veľkou bariérou sa v tomto vzťahu javí vzájomná nedôvera a predsudky vyplývajúce zo vzájomnej neinformovanosti¹⁴.

Napriek tomu, v meniacich sa sociálno-ekonomických podmienkach, v dôsledku úspešného pôsobenia na trhu a možno aj nedávnej možnosti asignácie % zo zaplatenej dane pristupujú viaceré slovenské podniky čoraz častejšie k podpore neziskových organizácií alebo si zakladajú takéto organizácie vo vlastnej réžii – hlavne podnikové nadácie. Tie sa orientujú buď na podporu súčasných či bývalých zamestnancov alebo verejnoprospešných organizácií a projektov v komunite, v ktorej podnik pôsobí. Okrem finančného vkladu vlastného zakladateľa získavajú prostriedky z % dane z príjmu zamestnancov podniku či z predaja produktov podniku. Na nich je uvedené, aká časť zo sumy, ktorú zaplatí kupujúci, pôjde na aktivity nadácie. Príkladmi podnikových nadácií sú napr. Nadácia Železiarne Podbrezová, Nadácia ZSNP, Žiar nad Hronom, či Rozum a cit, Žilina a i. Niektoré firmy, ktoré nemajú vlastné nadácie, spolupracujú s už existujúcimi nadáciami, pri ktorých si zriaďujú vlastné nadačné fondy s vopred jasne určenými oblasťami podpory. V prípade kvantifikácie podnikovej podpory pre neziskový sektor na Slovensku narážame na nedostatok údajov resp. ich neprístupnosť vzhľadom na ich citlivosť. K dispozícii sú iba údaje z Daňového riaditeľstva SR, ktoré informujú o rozsahu darov, ktoré si daňovníci uplatňovali v rámci odpočtov z daňových základov. Tento údaj však zďaleka nevytvorí obraz o skutočnom objeme finančnej i nefinančnej podpory neziskovým organizáciám, keďže je doňho zarátaná aj podpora iným subjektom nezriadeným na podnikanie – napr. rozpočtovým, príspevkovým organizáciám či obciam.

Dôležitú úlohu vo vzťahu neziskového a podnikateľského sektora zohráva *podnikové darcovstvo* alebo korporatívna filantropia, teda ochota podniku venovať nejakú hodnotu (finančnú či nefinančnú) na verejnoprospešný účel, a to buď jednorazovo či opakovane bez nároku na nejakú protislužbu. Inú úroveň spolupráce už predstavujú *strategické partnerstvá*, ktoré môžu fungovať aj na komerčnejšom princípe tzv. *dobročinného (zdieľaného) marketingu* – *cause related marketing* - napríklad v našich podmienkach známy projekt *Ostrov života*, *Počítače školám*, apod. Inou formou spolupráce podnikateľského a neziskového sektora môže byť klasický komerčný vzťah na báze *sponsoringu*. V súvislosti s prístupovým procesom našej krajiny do Európskej únie nový rozmer nadobúda medzisektorová spolupráca a partnerstvá medzi subjektami verejného, podnikateľského a neziskového sektora hlavne v oblasti komunitného a regionálneho plánovania a rozvoja (čerpania európskych povstupových fondov).

Situácia v ekonomike a spoločnosti na Slovensku sa v posledných rokoch v porovnaní s minulosťou postupne mení. To, či sa mení aj prístup k medzisektorovej spolupráci medzi podnikmi a neziskovými organizáciami zisťovala v roku 2002 analýza združenia PANET¹⁵, zameraná na aktuálny stav vzájomnej spolupráce týchto subjektov. Výsledky prieskumu okrem iného ukázali, že štyri pätiny podnikov boli už v minulosti oslovené neziskovou organizáciou so žiadosťou o podporu či spoluprácu a takmer tri štvrtiny podnikov takúto podporu aj poskytli. Reklamu, pozitívnu publicitu, podporu značky a celkového imidžu dôveryhodnosti firmy, uvádzajú podniky ako protihodnotu, ktorú v spolupráci dostávajú. Podniky, ktoré spoluprácu s neziskovým prostredím už rozvíjajú, uvádzajú, že väčšinou je to aj súčasť ich celkovej podnikovej stratégie. Napriek týmto deklaráciám, znalosť a osvojenie si konceptu spoločenskej zodpovednosti podnikania je na Slovensku skôr výnimkou ako pravidlom. Svetlými príkladmi sú najmä zahraničné spoločnosti a pobočky nadnárodných korporácií. Výskum tiež potvrdil, že podnikový sektor vníma neziskové organizácie ako subjekty, v ktorých absentuje profesionalita, najmä v oblasti strategického plánovania, finančného manažmentu, fundraisingu či marketingových zručností. Napriek jasne pomenovaným oblastiam, v ktorých neziskový sektor potrebuje pomoc a možnostiam podnikateľského sektora takúto pomoc poskytnúť, je systematická spolupráca oboch sektorov nedostatočná.

Ďalší prieskumný projekt *Manažérsky vzor 2002*, priniesol okrem iného aj odpoveď na otázku, ako vnímajú riaditelia významných firiem na Slovensku poslanie neziskových organizácií a ako podľa nich vplyva spolupráca s nimi na podnikateľské subjekty na Slovensku.

Odpovede je možné rozdeliť do štyroch základných skupín:

1. skupina - neutrálny postoj: ide o približne skupinu 10% riaditeľov, ktorá sa k činnosti neziskových organizácií nevyjadruje, nechce vyjadrovať, nevníma ich činnosť, alebo sa o ne vôbec nezaujíma.
2. skupina – vnímam veľmi pozitívne: reprezentuje ju skupina asi 50% riaditeľov. Často sa ich veľmi pozitívny názor zakladá na priamej skúsenosti z veľmi úspešnej spolupráce s konkrétnou neziskovou organizáciou – alebo naopak

¹⁴ Zdroj: Marček, E., Dluhá, M.: Podniky a neziskové organizácie. Analýza vzájomnej spolupráce na Slovensku. PANET, Bratislava 2002.

¹⁵ Ibid.

- na žiadnej skúsenosti. V druhom prípade sa názor zakladá na spoločenskej mienke, všeobecnej definícii poslania neziskových organizácií.
3. skupina – vnímam veľmi pozitívne, avšak vidím konkrétny priestor na zlepšenie: názory tejto skupiny (takmer 20% riaditeľov) sú tiež veľmi pozitívne a zároveň konštruktívne. K hlavným odporúčaniam patrí zlepšiť komunikáciou s verejnosťou aj s podnikateľským sektorom, prezentovanie seba, projektov a výsledkov, zvýšiť informovanosť o vlastnej činnosti, vynaložiť viac úsilia na dokladovanie transparentnosti, dôveryhodnosti a kredibility vlastných činností.
 4. skupina – vnímam veľmi negatívne: pomerne veľká skupina riaditeľov (viac ako 20%) vníma činnosť MVO na Slovensku veľmi kriticky až negatívne. Majú vážne výhrady voči zmysluplnosti ich konania a účelnosti vynakladania získaných prostriedkov, podielu nákladov na vlastný chod organizácie a na projekty, voči transparentnosti ich hospodárenia.¹⁶

Individuálne zdroje

Pod individuálnymi zdrojmi v kontexte financovania neziskových organizácií rozumieme zdroje získané od individuálnych darcov, konkrétnych ľudí či jednotlivcov. Metóda získavania prostriedkov od individuálnych darcov sa pokladá za jednu z najstabilnejších, hoci jej úspešnosti často predchádza vysoká náročnosť takéhoto fundraisingu. Pri tejto metóde ide o veľké množstvo „drobných“ darcov, kde strata jedného či dvoch (na rozdiel od podpory veľkých nadácií) „nepoloží organizáciu“. To je jeden z dôvodov, ktoré túto metódu predurčujú na to, aby významne prispela k stabilite organizácie. Na druhej strane získanie dostatočného množstva individuálnych darcov môže byť veľmi náročné a na strane neziskovej organizácie vyžaduje organizačnú vyzretosť, profesionalitu, dôveryhodnosť a dobré meno, nehovoriac o transparentnosti. MVO musí v takom prípade predostrieť aktuálnu tému, presvedčiť o svojom spôsobe jej riešenia, budovať pozitívnu publicitu, zapájať média či množstvo dobrovoľníkov. Aj pre tieto dôvody sa tento spôsob na Slovensku využíva relatívne málo.

Z foriem oslošovania individuálnych darcov sú v našich podmienkach použiteľné predovšetkým verejné zbierky, dobročinné akcie, zrážky zo mzdy, priame oslovenie, členské príspevky či získavanie zdrojov poštovými zásielkami, SMS, telefonickými hovormi. Medzi najznámejšie a najúspešnejšie verejné zbierky na Slovensku patria Deň narcisov organizovaný Ligou proti rakovine (v roku 2003 sa podarilo získať 13.834.925 Sk)¹⁷. V rámci zbierkovej kampane Hodina deťom, pripravenej Nadáciou pre deti Slovenska, sa pri zapojení viac ako 800 podnikov vyzbieralo v ročníku 2002/2003 celkovo 9.119.338 Sk od 144 tisíc ľudí. V nasledujúcom roku 2003/2004 to bolo vyše 130 tisíc jednotlivcov, 750 podnikov, zorganizovaných 30 komunitných zbierok a celková vyzbieraná čiastka v Hodine deťom 10.216.122 Sk¹⁸. Slovenský výbor pre UNICEF organizuje verejnú zbierku Kvapka vody na pomoc suchom postihnutej Etiópii. Zaujímavým počínom zo strany eRka - Hnutia kresťanských spoločenstiev detí – je kolednícka akcia Dobrá novina, pri ktorej malí koledníci počas vianočného obdobia zbierajú prostriedky na podporu konkrétnych projektov v afrických krajinách. Na prelome rokov 2002/2003 získali celkovo 10.255.266 Sk, v nasledujúcom, už deviatom ročníku 2003/2004, sa podarilo „vykoledovať“ 11.726.627 Sk¹⁹.

Samofinancovanie

V súvislosti s vyššie uvedenými skutočnosťami (jednostranná závislosť na zahraničných grantových zdrojoch, nedostatočné domáce zdroje, chýbajúca tradícia domáceho darcovstva a pod.) sú neziskové organizácie čoraz viac konfrontované s dilemou, ako zabezpečiť finančné krytie svojich aktivít. Ako odpoveď na neľahké postavenie v takejto novej situácii sa ponúka tvorba zdrojov samotnou organizáciou namiesto spoliehania sa na nestabilné zdroje zvonka. Tzv. *samofinancovanie* sa preto považuje za jedno z riešení.

Samofinancovanie je proces, pri ktorom nezisková organizácia využíva svoje kapacity (ľudské, materiálne, finančné, know-how a pod.) na tvorbu a získavanie zdrojov (predovšetkým, avšak nie výlučne, finančných) pri súčasnom napínaní svojho poslania. Pritom napĺňanie nejakej verejno- či vzájomneprospešnej misie organizácie je kľúčovým

¹⁶ Manažérsky vzor 2002. Model CEO 2002. Výsledky prieskumu. PricewaterhouseCoopers, Junior Achievement Slovensko, Bratislava 2002.

¹⁷ Zdroj: Kadlecová, J., Vajdová, K.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003

¹⁸ Zdroj: Nadácia pre deti Slovenska, Bratislava 2004

¹⁹ Zdroj: eRko – Hnutie kresťanských spoločenstiev detí, www.erko.sk

prvkom, ktorý ju odlišuje od podnikateľského subjektu. Hoci sa tvorba zisku môže na prvý pohľad pre neziskovú organizáciu zdať ako čosi neprimerané, opak je pravdou. Aj neziskový, tak ako podnikateľský, subjekt môže tvoriť pozitívny hospodársky výsledok zo svojej činnosti. Rozdiel je však v tom, že v prvom prípade je tento zisk určený na napĺňanie neziskových cieľov v rámci misie organizácie, a nie na obohatenie majiteľov tak ako u podnikateľov.

Získavanie zdrojov samofinancovaním kladie zvýšené nároky na kvalitu finančného a celkového manažmentu, a teda vyžaduje aj vyššiu mieru profesionálneho riadenia celej organizácie. Ak sú však tieto procesy dobre zvládnuté, v konečnom dôsledku to pre organizáciu prináša väčšiu finančnú stabilitu a umožňuje jej to kásť väčší dôraz na vlastnú činnosť pre napĺňanie stanoveného poslania. Navyše finančná nezávislosť umožňuje niektorým organizáciám vyvíjať aj kontroverzné aktivity pri kritike či obhajobe nejakých práv či verejného záujmu.

Rozlišujeme niekoľko metód samofinancovania, a to od členských príspevkov, predaja vlastných produktov (knižky, publikácie, tričká, pohľadnice, remeselné výrobky a pod.), spolpatnenia poskytovaných služieb (školenia, poradenstvo, konzultácie, preklady, tlmočenie, ubytovanie, stravovanie a pod.), využívania materiálnych statkov (prenájom vlastného priestoru iným subjektom, využívanie zariadení za úhradu), využívanie nemateriálnych statkov (patentov, metodík, postupov, „prenájom“ značky, loga a pod.) až po príjmy z vlastných realizovaných investícií (najmenej využívaným spôsobom, keďže neziskové organizácie zväčša nedisponujú voľným kapitálom). I na Slovensku však existujú organizácie, ktoré sa rozhodli voľné prostriedky, ktorými disponujú, združiť a efektívne zhodnocovať na kapitálovom trhu. Vytvoril sa tzv. CharitySet, ktorého správcom je Tatra Asset Management, a.s. Je to otvorený podielový fond pre neziskové organizácie, ktorý komerčným investovaním na trhu zhodnocuje ich voľné prostriedky.

Nezisková organizácia však pri rozvíjaní samofinancujúcich aktivít môže preceniť vlastné schopnosti či kapacity a takéto pokusy môžu mať negatívny dopad nielen na jej bankový účet, ale napr. aj na vlastnú kredibilitu, dôveryhodný obraz v očiach partnerov i verejnosti, motiváciu vlastných zamestnancov i dobrovoľníkov či celkové postavenie v komunite, v ktorej pôsobí. Potenciálne riziko je aj v tom, že organizácia „pozabudne“ na svoje poslanie a v jej aktivitách dostane prioritu tvorba zisku. K stabilite organizácie neprispieva ani situácia, keď je jej financovanie jednostranne závislé od úspešnosti pôsobenia na trhu či iných foriem samofinancovania.

V oblasti podpory samofinancujúcich aktivít neziskových organizácií na Slovensku zohráva významnú úlohu Trust Slovakia (konzorcium slovenských nadácií spravujúcich poslednú zahraničnú nadačnú pomoc pre sektor), ktorý už viacero rokov zameriava svoju podporu aj na rozvoj samofinancovania MVO.

Podnikanie neziskových organizácií

Aj neziskové organizácie napriek svojmu názvu, ktorý evokuje, že so ziskom nemajú nič spoločné, môžu v zmysle vyššie spomenutého vykonávať podnikateľské aktivity. Musí ísť o sústavné, samostatné konanie organizácie na vlastnú zodpovednosť a vlastné meno s cieľom dosiahnutia zisku. Tento však musia použiť v zmysle svojho poslania a stanov na podporu neziskovej činnosti, nie na obohatenie zakladateľov.

Čo sa týka možnosti podnikania pri jednotlivých právnych formách neziskových subjektov, podnikateľskú činnosť môžu realizovať občianske združenia, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, záujmové združenia právnických osôb, cirkvi a náboženské spoločnosti, a vo veľmi obmedzenej miere nadácie. Právna úprava neziskových právnických osôb nerieši otázku podnikania systematicky a jednotlivé ustanovenia o možnosti či nemožnosti podnikania boli zapracované v rámci legislatívneho procesu náhodne a bez akejkoľvek odbornej diskusie a logiky. Aj sama prax potvrdzuje nejednotný postup živnostenských úradov a následne aj registrových orgánov.

Prakticky väčšina neziskových organizácií má vo svojom štatúte definovanú hospodársku činnosť, t.j. činnosť, ktorá im umožňuje získavať prostriedky pre fungovanie organizácie. Zahŕňa vyššie spomenuté metódy samofinancujúcich aktivít (predaj tovarov, služieb, členské príspevky a pod.). V praxi však často narážame na problém (a žiaľ! dotýka sa to aj orgánov štátnej správy), kedy je ťažké rozlíšiť, ktoré z príjmov boli vytvorené ešte v rámci hospodárskej činnosti v zmysle stanov, a kedy už ide o príjmy z podnikateľskej činnosti. Tento fakt je dôležitý najmä pre nevyhnutnosť vlastníctva živnostenského oprávnenia a rôzne účtovné a daňové aspekty v prípade podnikania.

Trendy ovplyvňujúce financovanie MVO

Profesionálne fungovanie neziskových organizácií na Slovensku má stále mnohé rezervy. Tie sa prejavujú najmä v chýbajúcom ekonomickom vzdelaní predstaviteľov MVO, nedostatočnom uplatňovaní manažérskeho a marketingového myslenia či postupov, v rezervách vo vytváraní a riadení vzťahov s verejnosťou, či spoliehaní sa na jeden zdroj financovania pri obmedzenej diverzifikácii rizík. O tom, že predstavitelia neziskových organizácií vnímajú oblasť financovania ako najproblematickejšiu v rámci celého manažmentu organizácie svedčí aj jeden zo záverov už spomínanej analýzy²⁰. Piatim ponúknutým oblastiam (personálna, programovo-projektová, partnerská, právno-legislatívna a finančno-ekonomická) mali zástupcovia MVO priradiť hodnotenie na stupnici podľa ich problémovosti. Z porovnania priemerných hodnôt na škálach hodnotenia vyšla ako najproblémovejšia práve finančno-ekonomická oblasť.

Za hlavnú hybnú silu, ktorá v súčasnosti ovplyvňuje mnohé procesy v súvislosti s financovaním neziskového sektora, možno považovať presun finančných prostriedkov zo zahraničných zdrojov do krajín, v ktorých je občianska spoločnosť na nižšom stupni rozvoja ako na Slovensku. Tento odchod a neexistencia dostatočnej domácej náhrady z verejných alebo súkromných zdrojov v mnohom vplyva na prebiehajúcu transformáciu a budúci vývin sektora. Na meniace sa podmienky by neziskové organizácie mali reagovať diverzifikáciou svojho financovania či hľadaním, resp. tvorbou nových zdrojov. Hoci krok týmto smerom nie je jednoduchý, a to ani pre skúsenejšie a stabilnejšie organizácie, zdá sa, že je nevyhnutný.

Doterajšia prevažná podpora neziskového sektora zo zahraničných zdrojov mala odvrátenú stránku v tom, že v sektore nevytvárala zdravé konkurenčné prostredie, ktorého produktom mohla byť vyššia efektívnosť a profesionalita neziskových organizácií s orientáciou skôr na náplň a kvalitu realizovaných aktivít než napríklad na vlastnú sebareprodukciu. Možno sa domnievať, že trend viaczdrojového financovania MVO a relatívne obmedzená ponuka externých finančných zdrojov bude mať za následok obmedzenie niektorých aktivít neziskových organizácií, prepúšťanie zamestnancov, prechod na dobrovoľnícku bázu, redukciu programov, transformáciu, spájanie či dokonca zánik celých organizácií. V situácii, kedy sa tieto subjekty budú musieť viac spoliehať na vlastné sily a kapacity, bude nárast profesionalizácie jedným z kľúčových predpokladov prežitia a efektívneho fungovania v budúcnosti. S tým ide ruka v ruke aj nevyhnutnosť budovania vlastného mena, dôveryhodnosti, zvyšovanie transparentnosti a celkovej efektívnosti.

V oblasti financovania z verejných zdrojov sa dá očakávať, že úloha štátneho a samosprávnych rozpočtov sa pri podpore neziskových organizácií bude zvyšovať. Najmä, keď uvoľnené miesto po chýbajúcich zahraničných zdrojoch nemá kto zaplniť. Podpora z verejných prostriedkov bude pre niektoré organizácie nenahraditeľná. Už dnes sa to prejavuje pri nedávno zavedenom inštitúte asignácie jedného a neskôr dvoch percent zaplatenej dane z príjmu. Tento mechanizmus nielenže priniesol nové prostriedky pre neziskový sektor, ale zároveň znamenal nový impulz aj pre zmenu prístupu v samotných organizáciách či nárast pozornosti, ktorej sa verejnoprospešnému sektoru dostáva od verejnosti. V oblasti priamej podpory v minulých rokoch nedochádzalo k systematickému budovaniu transparentných grantových mechanizmov zo strany štátnej správy a samosprávy. Pri podpore z verejných rozpočtov je i naďalej pravdepodobné, že v niektorých prípadoch bude mať stále netransparentnú podobu, čím bude vytvárať isté riziko klientelizmu. Pri zabezpečovaní verejných služieb bude pravdepodobne naďalej dochádzať k preferovaniu a zvýhodňovaniu verejných inštitúcií pred neziskovými a k privilegovanému financovaniu niektorých starších, veľkých neziskových organizácií bez ohľadu na efektívnosť takto vynaložených prostriedkov. Iná situácia môže nastať v komunitách, keď samosprávne rozpočty by aj vyčlenili prostriedky na zabezpečovanie verejných služieb prostredníctvom miestnych MVO, ale v dôsledku reformy verejnej správy nie je zatiaľ decentralizácia kompetencií sprevádzaná dostatočnou fiškálnou decentralizáciou. Tieto miestne rozpočty tak na takéto účely častokrát nemajú dostatočné zdroje.

Vo svetle uvedených čísel verejnej podpory sa môže zdať, že verejné prostriedky pre neziskový sektor sú postačujúce. Žiaľ, prax potvrdzuje opak a bude výzvou pre vládu i samosprávy, aby hľadali alternatívne spôsoby financovania verejnoprospešných aktivít.

²⁰ Zdroj: Marček, E., Dluhá, M.: Podniky a neziskové organizácie. Analýza vzájomnej spolupráce na Slovensku. PANET, Bratislava 2002.

Objem zahraničnej verejnej podpory pre sektor sa bude postupne s meniacou sa situáciou znižovať, a to aj v dôsledku vstupu krajiny do Európskej únie. S narastajúcim významom domácich verejných zdrojov sa bude podobne zvyšovať aj význam fondov Európskej únie. Hoci tie nebudú k dispozícii pre všetky MVO (či už z hľadiska právnej formy, veľkosti, zamerania či finančnej sily organizácie), je viac ako isté, že organizácie budú musieť čeliť novým výzvam. Tie sa dotknú najmä projektového manažmentu, kofinancovania či oblasti spolupráce s partnermi z iných sektorov. Priamymi príjemcami európskej pomoci budú môcť byť len tie organizácie, ktoré budú dostatočne kapitálovo vybavené, aby si mohli dovoliť spolufinancovanie či predfinancovanie európskych projektov. Iným princípom je fenomén medzisektorovej spolupráce. Len spolupracujúci partneri z rôznych sektorov môžu byť spoločnými príjemcami pomoci z európskych štrukturálnych fondov. Takto vyžadovaný princíp spolupráce je síce častokrát nadiktovaný „zhora“ európskymi inštitúciami, no i napriek tomu možno očakávať rast významu medzisektorových partnerstiev a ich vznik najmä v menších komunitných spoločenstvách a mikroregiónoch. Ak sa partneri nepresvedčia o vzájomných výhodách takejto spolupráce, v praxi to môže byť častokrát iba o dočasných, účelových spojenectvách, ktoré sa po skončení projektu rozpadnú bez významnejšej synergie, ktorú mohla spolupráca subjektov verejného, podnikateľského a neziskového sektora priniesť.

Trend medzisektorovej spolupráce bude narastať aj vo vzťahu podnikateľského a neziskového sektora. So zvyšovaním informovanosti v oblasti konceptu spoločenskej zodpovednosti podnikania, so zlepšujúcou sa ekonomickou výkonnosťou podnikateľských subjektov či nárastom konkurencie bude dochádzať čoraz k častejšej podpore vlastnej komunity a aj MVO v nej. Dôležitými sú v podpore týchto trendov nielen propagácia pozitívnych príkladov, ale aj sprístupňovanie informácií o výhodách vzájomnej spolupráce či dokonca priame snahy Európskej komisie a následne aj národných vlád o presadzovanie tohto konceptu do každodennej praxe podnikov a podnikateľov. Očakávať sa dá aj nárast počtu nadácií, ktoré si budú zriaďovať samotné podnikateľské subjekty. Na tento trend už v súčasnosti vplýva možnosť asignácie 2 % vlastných daní vlastnej nadácii.

Domáci nadačný sektor, žiaľ, bude naďalej trpieť podvyživenosťou z nedostatku vlastných zdrojov, hoci v budúcnosti možno predpokladať, že prostriedky získané zo zhodnocovania nadačného imania sa stanú zdrojom podpory zo strany nadácií. Predpoklady vytvára zákon o nadáciách, ktorý vyžaduje minimálnu výšku základného imania 200.000 Sk a ktorý mal za následok pokles počtu registrovaných nadácií. Pred slovenskými nadáciami je však v tejto oblasti ešte dlhá cesta. Jedinečná príležitosť na stabilizáciu finančnej situácie nadačného sektora a podporu trvalej udržateľnosti domácich nadácií sa premrhala, keď neprišlo k schváleniu návrhu na kapitalizáciu domácich nadácií (časť prostriedkov z privatizácie by sa vyčlenila na posilnenie domácich základín, ktorých zhodnocovaním by sa získavali prostriedky na trvalejšiu podporu MVO). Dá sa preto očakávať, že kým nepríde k nejakej systémovej zmene pri podpore z verejných prostriedkov alebo nárastu životnej úrovne obyvateľstva, výkonnosti ekonomiky či filantropických zvyklostí, počet domácich nadácií a objem nimi distribuovaných prostriedkov sa nebude nejako dramaticky zvyšovať.

Ekonomická samostatnosť neziskového sektora bude preto do značnej miery podmienená rozvojom kultúry darcovstva a filantropie v spoločnosti. Možno očakávať, že zo strany MVO bude vo zvýšenej miere dochádzať k podpore korporatívnej filantropie medzi podnikmi, ako aj k podnecovaniu individuálneho darcovstva a dobrovoľníctva u jednotlivcov. Vychádzať sa dá pritom z predpokladu, že hlavný problém darcovstva nespočíva v daňovom prostredí, ale v morálnej motivácii či presvedčení darcov. Význam súkromných darcov môže narastať so zlepšovaním celkovej ekonomickej situácie, s vytváraním vrstvy bohatých ľudí, ktorí budú ochotní a budú si môcť dovoliť väčšími finančnými čiastkami podporovať aktivity neziskových organizácií. V tom možno vidieť potenciál pre dlhodobú udržateľnosť neziskového sektora, hoci konkrétne efekty rozvoja tejto kultúry prídu skôr v dlhodobom horizonte. Celkovo je málo pravdepodobné, že darcovstvo sa v priebehu najbližších rokov rozvinie do takej miery, že by takto generované prostriedky nahradili výpadok zahraničných zdrojov.

Nové podmienky pre fungovanie a financovanie MVO prinesie plánované prijatie Kódexu neziskového práva, ktoré má nanovo usporiadať právne formy, vzťahy a režim MVO. Rovnako má zaviesť do právnej úpravy doteraz nešpecifikované inštitúty sponzorstva, dobrovoľníctva či verejnej zbierky. Názory na jeho prínos sa rôznia, je však pravdepodobne nesporné, že „uprataniu“ a vyčisteniu vzťahov (a to nielen v prospech MVO) môže táto iniciatíva napomôcť.

Neziskové organizácie si zrejme budú na svoju činnosť musieť v čoraz väčšej miere (časom možno dominantnej) zarábať vlastnou samofinancujúcou a podnikateľskou činnosťou, predávaním produktov, poskytovaním služieb za úhradu. To však v sebe skrýva určité riziko ich komercializácie, nadradenia zárobkovej činnosti nad poslaním a primárnymi aktivitami, či riziko opätovnej závislosti od jedného zdroja alebo výkyvov na trhu. Potrebné preto asi bude

sformovaný etický kódex pre podnikateľské aktivity neziskových organizácií dôslednejšie uplatňovať v praxi, aby neprišlo k odkloneniu sa od pôvodného neziskového poslania. Je takmer nevyhnutné, že spolu so samofinancovaním budú organizácie nútené budovať aj dobré meno, pozitívny obraz vo verejnosti či celkovú dôveryhodnosť. S tým úzko súvisí aj nárast významu transparentnosti a efektívnosti hospodárenia.

Slabá marketingová stratégia, nedostatočná podpora v médiach, amaterizmus práce MVO sa neustále podpisujú pod obraz neziskového sektora, ako ho vníma verejnosť. Práca MVO je v spoločnosti málo viditeľná, konkrétne prínosy a dopady snaženia dobrovoľníkov a pracovníkov MVO sú častokrát neznáme. K negatívnemu obrazu neziskového sektora prispievajú aj niektoré škandály so zneužitím poskytnutých prostriedkov, ktoré nevyčísľiteľne poznačujú obraz celého sektora a zatieňujú jeho spoločenský prínos. Pozitívnemu vnímaniu zo strany verejnosti neprispelo ani množstvo účelovo poskytnutých prostriedkov zo zahraničia na mobilizáciu verejnosti k účasti na voľbách v rokoch 1998 a 2002 a podpore vstupu do NATO či referende o EÚ. Desiatky miliónov, ktoré za týmto účelom prúdili do slovenských neziskových organizácií, síce napomohli svojmu cieľu, avšak na druhej strane prispeli k vytváraniu ďalších negatívnych predsudkov verejnosti o neziskovom sektore a jeho financovaní. Nečudo, že táto situácia má za následok aj také názory verejnosti, že MVO sú iba jednostranným prijímateľom vysokej finančnej pomoci zo zahraničia alebo od štátu, že sa obohacujú vo svoj prospech a že aj tak na zlepšovanie kvality života, príp. prínos pre danú komunitu majú minimálny význam.

Takto pokrivený obraz neprospeje ani samotným neziskovým organizáciám, ale ani spoločnosti ako takej. Aj za prospešnou, charitatívnou, verejnoprospešnou či komunitnou prácou sa hľadá nekalá, nečestná, netransparentná práca, výsledkom čoho môže byť pretrvávajúca nedôvera k práci MVO na Slovensku. Veľký krok na odbúranie tejto bariéry sa urobil pri už spomínanom uzákonení inštitútu asignácie 1 % (neskôr 2%) zo zaplatenej dane z príjmu fyzických a právnických osôb. Na jednej strane sa zvýšil počet ľudí, ktorí sa časť svojich daní rozhodli venovať niektorej organizácii, a teda chceli a požadovali o MVO vedieť viac. Na strane druhej sa niektoré organizácie začali otvárať a kvalitnejšie prezentovať, aby pritiahli väčší počet svojich podporovateľov. A to opäť predpokladá fakt, že keď chcú v týchto snahách byť úspešní aj v budúcnosti, nevyhnu sa otázkam zvyšovania transparentnosti finančného riadenia i celej organizácie. Jednoducho preto, aby zo strany podporovateľov neexistovali žiadne nezodpovedané otázky ohľadom efektívneho využitia získaných zdrojov.

Možno sa domnievať, že v rámci neziskového sektora by mala prísť aj väčšia snaha o definovanie nového prínosu MVO pre spoločnosť. Neziskový sektor na Slovensku si v dôsledku vyššie spomenutých zmien bude musieť, skôr či neskôr, znovuzadefinovať svoje poslanie a postavenie v spoločnosti. Pre jeho budúcnosť a trvalú udržateľnosť ako aj prospech celej spoločnosti bude nevyhnutné, aby sa neziskový sektor v spolupráci s verejným a podnikateľským sektorom stali rovnocennými partnermi a spolu s celou verejnosťou spoločne prispievali k rozvoju občianskej spoločnosti na Slovensku.

Použitá literatúra

1. Davis, L.-Etchart, N.: *Profits for Nonprofits*. NESsT: Santiago, Chile, 1999.
2. Dluhá M., Kouřil K.: *Štátne zdroje a financovanie MVO na Slovensku v rokoch 1998-2002*, SAIA, Bratislava 2002.
3. Kadlecová, J., Vajdová, K.: *Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo*. In: Kollár, M. (ed.), Mesežnikov, G. (ed.), Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2003.
4. Kolektív autorov: *Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie*. Centrum prevencie a riešenia konfliktov. Bratislava 2002.
5. Majdúchová, H. a kol.: *Neziskové organizácie*. SPRINT. Bratislava 2004.
6. *Manažérsky vzor 2002. Model CEO 2002. Výsledky prieskumu*. PricewaterhouseCoopers, Junior Achievement Slovensko, Bratislava 2002.
7. Marček, E., Dluhá, M.: *Podniky a neziskové organizácie. Analýza vzájomnej spolupráce na Slovensku*. PANET. Bratislava 2002.
8. *Správa z prieskumu o finančnom riadení mimovládnych organizácií*. PricewaterhouseCoopers, Nadácia pre deti Slovenska, Bratislava 2003.

Ing. Marianna Dluhá
Ing. Eduard Marček, MA

© PANET 2004